

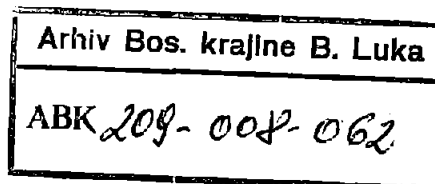
VELJKO DJORDJEVIĆ

BANJALUČKA PARTIJSKA ORGANIZACIJA UOČI ŠESTOJANUARSKE
MONARHIJSKE DIKTATURE

L e g e n d a :

- Autorizirana sjećanja Veljke Djordjevića notirana u Arhivu Bosanske krajine 10.marta 1978.godine;
- Tekst otkucan na mašin~~u~~ u šest istovjetnih primjeraka, od kojih Arhiv i autor posjeduju po dva, a po jedan Muzej Bos.krajine i Odbor edicije "Banja Luka u novijoj istoriji";
- Tekst sadrži sedam (7) stranica.

SADRŽAJ : Brojnost i aktivnost banjalučke partijske organizacije 1928.godine. Sastav MK KPJ i mjesne partijske konferencije. Rad KPJ u sindikatima, društvima i udruženjima. Partijski rad Pave Radana, Akifa Šeremeta i Veselina Masleše. Partijske veze sa Zagrebom. Organizovanje proslave 1.maja i govor Pave Radana. Dolazak Djure Djakovića u Banju Luku. Prijem novih omladinaca u SKOJ krajem 1928.godine i hapšenje komunisti. Povratak Čardžića sa IV.Kongresa KPJ u Drezdenu.

VELJKO DJORDJEVIĆ

BANJALUČKA PARTIJSKA ORGANIZACIJA UOČI ŠESTOJANUARSKE
MONARHIJSKE DIKTATURE

Kao sekretar MK SKOJ-a redovno sam prisustvovao sjednicama MK KPJ. Sjednice su se održavale dosta učestano, a najmanje jednom svakog mjeseca. Ono što je bila tematika sjednica MK KPJ obično je bilo razmatrano i na sjednicama MK SKOJ-a, mada smo mi tretirali najviše naša omladinska pitanja i rad među omladinom. Mada se svih detalja u političkom radu ne mogu sjetiti, sjećam se da je u to vrijeme veza između banjalučke partijske organizacije i partijskog rukovodstva u Zagrebu dobro funkcionisala. Naša je organizacija tada bila u nadležnosti PK KPJ za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu. Iz Zagreba je i po partijskoj i po skojevskoj liniji redovno dolazila ilegalna štampa, a i ostali ilegalni materijal.

Kontakti sa partijskim rukovodstvom u Zagrebu bili su i neposredni. Poznato mi je da su po zaduženju pojedini članovi MK KPJ išli u Zagreb na vezu, a i da su partijski i skojevski instruktori iz Zagreba češće dolazili u Banju Luku. Nikada nije dolazilo do razilaženja sa rukovodstvom u Zagrebu u pogledu prihvatanja i sprovođenja direktiva. Ako se radilo o nekom značajnijem pitanju obično je dolazio partijski instruktor izravno iz Zagreba. Takav je slučaj bio u proljeće 1928. godine kada je dolazio po partijskom zadatku jedan instruktor koga su zvali Stari. No šire detalje ne znam jer je on izravno kontaktirao sa Pavom Radanom, a možda i još s nekim iz partijskog rukovodstva. Sjećam se samo da je poslije njegovog odlaska održana sjednica MK KPJ, ali se ne sjećam po kom pitanju. Prije njegovog dolaska, na jedno dva mjeseca, održana je jedna Mjesna partijska konferencija na kojoj nisam prisustvovao kao sekretar MK SKOJ-a za razliku od one koja je u ljeto 1928. go-

dine održana u kući Avde Čardžića. Ova Mjesna konferencija KPJ u Banjoj Luci održana je poslije jedne konferencije u Zagrebu u decembru 1927. ili januaru 1928. godine. Mislim da se radilo o usvajanju stavova i zaključaka Pokrajinske konferencije KPJ u Zagrebu. Mjesna partijska konferencija u Banjoj Luci mogla je biti održana negdje u januaru 1928. godine.

Banjalučka partijska organizacija bila je 1928. godine dosta brojna za ono vrijeme. Mislim da je imala preko 20 članova KPJ, mahom iz redova radnika. Bilo je malo članova KPJ iz redova intelektualaca. Ako ne računamo Akifa Šeremeta koji je otišao iz Banje Luke (mada je u toku školskih ferija dolazio) i studente Vesu Maslešu i Fadila Maglajlića, članovi KPJ među intelektualcima bili su Asim Alihodžić, Branko Zagorac i Safet-Fric Filipović. Safet Filipović bio je tada stalno u Banjoj Luci i vjerovatno vanredno studirao vodeći dopisništvo nekog zagrebačkog lista. Branko Zagorac bio je stariji član KPJ, ali mi nije poznato iz koje godine. Družio se sa Asimom Alihodžićem i Safetom Filipovićem, kao i sa Akifom Šeremetom prije njegovog odlaska iz Banje Luke.

Istaknutiji članovi KPJ među radnicima bili su Pavo Radan (najistaknutiji među banjalučkim komunistima u cjelini), Idriz Musić, Jusuf Tulić, Avdo Čardžić, Štefko Martak (koji je ^{te} godine mlad umro od TBC), Muhamed Kazaz, Smajo Fazlić i drugi.

U toku studentskih ferija 1927. i 1928. godine Veso Masleša boravio je u Banjoj Luci. Sjećam se da je 1928. godine bio veoma angažovan u političkom smislu. Posebno je bilo dragocjeno njegovo teoretsko marksističko znanje u razmatranju Otvorenog pisma Kominterne. Partijska i skojevska organizacija Banje Luke dala je punu podršku stavovima u Otvorenom pismu u osudi frakcija unutar Partije. Takav je stav imala i prije nego što je Otvoreno pismo dobiveno. Međutim, uz razmatranje Otvorenog pisma razmatrana su i pitanja o ulozi i zadacima klasne borbe proletarijata, suštini diktature proletarijata itd., a tu je mnogo pomogao Veso Masleša. Vidjela se razlika u širini i dubini poznavanja marksizma u odnosu na Asima Alihodžića, koga su neki poslije odlaska Akifa Šeremeta iz Banje Luke ^{smatrali} najboljim znalцем marksističkog učenja. Mislim

da je već tada Alihodžić bio svjedočen da je Veso Masleša izrastao u marksističkog teoretičara, ali ne takvog koji bi se bavio samo teorijom filozofije marksizma, nego i praktičnim političkim radom. Masleša je već tada bio uže politički povezan sa istaknutijim komunistima u Zagrebu.

Masleša i Akif Šeremet nisu se javno vđjali zajedno, jer su i jedan i drugi tretirani kao komunisti i praćeno njihovo kretanje. Znam da su jedan drugom slali cedulje ili pisma sa informacijama, ali mi nije poznato da li su se ilegalno sastajali.

Uticaaj Partije na rad "Pelagića" i nogometnog kluba "Borac" bio je naglašen sve do šestojanuarske diktature. Gostovanje na skupu radničkih društava Bosne i Hercegovine u Sarajevu ljeta 1928. godine ostvareno je prema onom konceptu programa za koji je inicijativu dala partijska organizacija. Mada je Dušan Balaban pokušao da Radničkom kulturno prosvjetnom društvu "Pelagić" naturi svoj koncept rada, onakav kakav bi odgovarao reformistima u radničkom pokretu, ipak je pobjedila naša politička linija angažovanjem članova Partije i brojnih simpatizera. U "Pelagiću" se uvježbavalo i ono što po svojoj revolucionarnoj tematici ne bi bilo odobreno za zvanične nastupe. Koliko se sjećam, za rad hora "Pelagića" bio je angažovan Avdo Čardžić.

U 1928. godini Partija je organizovala proslavu 1. maja, kada je Pavo Radan održao revolucionarni govpr. Uoči praznika rasturali smo prvomajske letke koje smo dobili iz Zagreba. U maju je svečano proslavljeno i otvaranje Radničkog doma u novoizgrađenoj zgradi.

U političkom radu partijske organizacije u Banjoj Luci posebno je značajan dolazak Djure Djakovića u Banju Luku krajem februara ili početkom marta 1928. godine. Koliko se sada mogu prisjetiti, na sjednici MK KPJ u njegovom prisustvu razmatrano je pitanje frakcija u Partiji. Ovaj je njegov dolazak bio sigurno vezan za zaključke Konferencije zagrebačke partijske organizacije.

Jedna od konkretnih aktivnosti banjalučke partijske organizacije bila je priprema štrajka u Pilani "Bosna-Boš", gdje je partijskoj ćeliji trebalo pružiti pomoć oko organizovanja tarifne akcije i prerastanja u štrajk. Reformisti su

pokušali, grupa oko Dušana Balabana na čelu s njim, da se sve zadrži na nivou tarifne akcije, ali je partijska organizacija zaključila da treba organizirati štrajk, ali uz organizovanje pomoći pilanskim radnicima da bi štrajk bio uspješan. Za svaki štrajk trebalo je izvršiti organizacione pripreme, na koje su se nadovezivale sve one tehničke prirode, uključujući i obezbjeđivanje sredstava za ishranu radnika i njihovih porodica za vrijeme štrajka.

Štrajk je bio u ljeto 1928. godine. Ubrzo poslije njega policijski organi vršili su pretres po kućama svih onih na koje su sumnjali da su komunisti. Međutim, nije bilo hapšenja jer nisu mogli naći potrebne dokaze za bilo koga da je komunista.

Partijska organizacija bila je veoma oprezna u pogledu prijema u članstvo. Ponekada možda i previše. Kriterijumi za prijem možda su bili veoma oštri, kako za prijem u Partiju, tako i za prijem u SKOJ. Skoro iste kriterijume imali smo da prijem u SKOJ kakvi su se tražili za prijem u KPJ. Zbog mogućnosti provala dosta teško smo se odlučivali za prijem, premda je veliki broj omladinaca veoma angažovano bio uključen u onim političkim aktivnostima koje smo organizirali. Čak i najmanji nedostatak u ponašanju omladinca tretirali smo kao malogradjanštinu ili sitnoburžoasku naviku, koju smo kao nedostatak pretjereno naglašavali uvažavajući je kao prepreku za prijem u članstvo. Bilo je to neko čistunstvo u vremenski dugom i ozbiljnom provjeravanju. Bolje rečeno, primali smo samo one na koje smo računali da će za kraće vrijeme postati članovi Partije. Zbog toga je naša organizacija SKOJ-a u Banjoj Luci imala samo nekih desetak članova i tri ili 4 člana MK SKOJ-a, po brojnosti manje članova nego banjalučka organizacija KPJ. Na taj smo se način obezbjeđivali od provale.

Tek poslije Pokrajinske konferencije SKOJ-a u Zagrebu, pristupili smo krajem 1928. godine prijemu veće grupe omladinaca u SKOJ. Sa grupama ilegalno organizovanih omladinaca i ranije smo politički radili i iz njihovih redova pojedince primali u SKOJ. U ovoj i svim godinama poslije Obznane nije bilo provale u banjalučkoj partijskoj i skojevskoj organizaciji, izuzev pojedinačnih hapšenja. Mada se stalno dobivao ilegalni materijal po jednoj ili drugoj liniji, nikada

u brojnim i čestim pretresima nije pronalažen ilegalni materijal.Čak ni za takve revolucionare kao što su bili Akif Šeremet i Pavo Radan policija nije mogla pribaviti dokaze da su komunisti.Pavo Radan je često bio "gost" banjalučkih zatvora,ali ni tada nisu uspjevali da pribave dokaze da ga osu-
de po odredbama Zakona o zaštiti države.Njegovo bogato iskustvo ilegalnog revolucionarnog rada bilo je za cijelu partijsku organizaciju veoma dragocjeno.Da nije ostao stalno u Banjoj Luci i da je bio u nekom od naših većih industrijskih centara Pavo Radan bi sigurno bio u višim partijskim forumima.Vjerujem da ni on sam ne bi želio da ide iz Banje Luke u kojoj je obezbjeđivao kontinuitet partijskog rada jer je poslije donošenja zloglasne Obznane on obnovio rad banjalučke partijske organizacije prije dolaska Akifa Šeremeta.I prije toga,i u to vrijeme,i kasnije njega su kao iskusnog revolucionara svi naši partijski radnici konsultovali,pa čak i onda kada zbog bolesti nije mogao lično više da bude uključen u politički rad.Posebno su ga karakterisali izoštrjeni politički refleksi da je prosto osjećao ono što nije bilo ispravno u političkom radu.Mada je govorio o obnavljanju partijskog rada 1921.godine,odnosno stvaranju ilegalne organizacije poslije Obznane,nikad te zasluge nije vezao za sebe,mada ja smatram da je za formiranje ilegalne organizacije on najzaslužniji.

Sjećam se da su u 1928.godini bili neki izbori i da je Partija predložila Pavu Radana za svog kandidata,ali pod firmom Republikanskog saveza radnika i seljaka.Mislím da se radilo o opštinskim izborima,a ne izborima za Parlament.Za izbore smo se politički angažovali u agitaciji,mada se od strane režima i buržoaskih stranaka javno davalo do znanja da svi oni koji glasaju za ovu listu dolaze pod udar Zakona o zaštiti države,odnosno da će uslijediti njihovo hapšenje.Protiv liste Republikanskog saveza radnika i seljaka angažovala se i crkva,odnosno vjerski poglavari svih religija,naglašavajući da samo bezbožnici mogu glasati za komuniste.Taj politički pritisak režima i njegovih političkih stranaka bio je moćan činilac u izbornoj kampanji.No,mi se nismo na to obazirali agitirajući u svim sredinama i rasturajući letke.Mislím da smo tada našli zajednički jezik sa lokalnim rukovod-

stvom HSS oko predizbornih zborova.

U poslednjim mjesecima 1928.godine primljeni su neki članovi SKOJ-a u KPJ, a veći broj omladinaca u SKOJ. Brojno stanje se povećalo, ali je nekako u isto vrijeme došlo do provale. Veći broj članova KPJ i SKOJ-a bio je uhapšen krajem godine. Mislim da im je suđeno početkom 1929.godine, negdje u prva tri mjeseca. Tek tada je policija našla neki kompromitirajući materijal, ali se ne sjećam kakav. Uhapšeni članovi imali su dobro držanje jer se provala nije dalje širila, a i oni ~~z~~ koji su bili zatvoreni bili su zbog nedostatka dokaza pušteni. Tek je samo nekoliko bilo kažnjeno, ali se ne sjećam na koje vrijeme.

Zbog velikog broja onih koji su kao simpatizeri bili vezani za Partiju, kao i onih koji su na bilo koji način sudjelovali u aktivnostima koje su komunisti organizirali u sindikatu, društvima, udruženjima itd., policijske vlasti nisu ni mogle imati prave evidencije komunista i simpatizera. To je komunistima olakšavalo rad, a isto tako to je bila i posljedica političkog rada komunista u svim sredinama, a posebno među radnicima. Tada je posebna pažnja bila posvećena radu u sindikatu. Radi obezbjeđivanja određenih sindikalnih akcija u pojedinim industrijskim preduzećima trebalo je, naprimjer, kontaktirati sa rukovodstvima strukovnih sindikata da bi se na sindikalnom polju jedinstveno nastupalo. Ilustracije radi, sjećam se da je tada došlo do sukoba sa pokrajinskim rukovodstvom URSS-a u Sarajevu, koje je bilo u rukama reformista braće Jakšić i drugih. Tu je njihovu liniju trebalo da sprovodi banjalučko rukovodstvo URSS-a a čiji se rad uključivao i povjerenik Radničke komore Dušan Balaban. Sjećam se da je tada došlo u pitanje i korišćenje novoizgrađene zgrade Radničkog doma. Tada je prvi put oštro postavljeno i pitanje da se u Banjoj Luci obrazuje samostalna Radnička komora da bi se razbio monopol reformista-socijalista u Sarajevu. Za ovu partijsku inicijativu dobivena je i podrška od građanskih lidera, ali je šestojanuarska diktatura prekinula dalje angažovanje u ovom pravcu.

Nekako u vrijeme hapšenja banjalučkih komunista uslijedio je povratak Avde Čardžića sa IV Kongresa KPJ u Drez-

denu. Na sastanku MK KPJ, na koji je pozvan da prisustvuje odmah po svom dolasku, nije prisustvovao. Ustaljena je već praksa bila da se poslije prisustvovanja konferencijama ili sastancima podnosi izvještaj. Dobio sam zadatak da odem do ~~Pave~~ kuće Avde Čardžića i da ga upitam ~~da~~ razloge nedolaska jer je i on bio član MK KPJ, a i da ga obavijestim da dodje na sastanak narednog dana. Taj je sastanak održan negdje u pravcu Gajgerovog gaja.

Avdo Čardžić je već par dana bio u Banjoj Luci. Iz kuće nije uopšte izlazio. Razgovarao sam s njim i obavjestio ga o sastanku. Ništa mi nije odgovorio, ali sam stekao utisak kao da izbjegava razgovor. Saznao sam da je odmah po prelasku granice uhapšen, ali je zbog nedostatka dokaza ubrzo pušten na slobodu. Tako je i mogao doći u Banju Luku.

Na narednom sastanku MK KPJ ponovo nije ^{prisustvovao} ~~ništa~~ Avdo Čardžić. Pavo Radan je zbog toga bio ljut podvlačeći da se komunista ne može tako ponašati.

Ubrzo je Avdo Čardžić uhapšen i odmah odveden u Beograd. Sudjeno mu je pred Državnim sudom za zaštitu države. Osuđen je na 10 godina robijske. Nikada nismo uspjeli doznati za razloga zbog kojih on nije došao na ova dva sastanka MK KPJ na koje je pozvan. Razloge je zaista teško utvrditi, a svakako su postojali. Možda je smatrao da se poslije hapšenja njegovo kretanje pažljivo prati i da bi njegov dolazak na sastanak u ovakvim uslovima, i pored svih mjera predostrožnosti, moglo dovesti do hapšenja svih članova MK KPJ u Banjoj Luci? Možda sam i ja upućen da razgovaram sa Čardžićem što sam bio i nekompromitovan i veoma mlad? Postoji mogućnost da se poslije zatvaranja i mučenja u zatvoru i sam uplašio da ga odmah ponovo zatvore? Mogle bi se dati i druge pretpostavke, ali je činjenica da kao učesnik Kongresa nije podnio izvještaj, niti se povezao sa banjalučkom partijskom organizacijom. Uzrok takvog ponašanja bio je sigurno neki krupniji razlog.

Dobiveni su materijali o Kongresu KPJ u Drezdenu drugom linijom, mislim posredstvom zagrebačkog partijskog rukovodstva, baš nekako u vrijeme dolaska Avde Čardžića u Banju Luku. Sjećam se da su bili predmet razmatranja na sjednici MK KPJ.

10. mart 1978. godine

Banja Luka

Arhiv Doc. krajinu B. Luka

(Veljko Djordjević)

ABK 209-008-062